

AZƏRBAYCANDA DAXİLİ TURİZM FƏALİYYƏTİNİN İNKİŞAFI PERSPEKTİVLƏRİ

Ə.N. Zeynallı

Azərbaycan Universiteti, Ceyhun Hacıbəyli, 71, Bakı, Azərbaycan
e-mail: amrah.zeynally@student.au.edu.az

Xülasə. Azərbaycanca daxili turizm iqtisadiyyat, regionlar və rifah üçün vacibdir. Dövlət diqqəti, infrastruktur və pandemiya sonrası dövr bu sahəni inkişaf etdirir. Lakin infrastruktur, informasiya və xidmət keyfiyyəti problemləri mövcuddur. Rəqəmsallaşma, regional brendlər və yerli icmaların cəlb edilməsi ilə dövlət-özəl əməkdaşlığı davamlı inkişafı təmin edə bilər.

Açar sözlər: Daxili turizm, turizm inkişafı, turizm infrastruktur, turizm strategiyası, regionların inkişafı

Giriş

Azərbaycanda daxili turizmin inkişafı son illər ölkənin sosial-iqtisadi siyasətində önəmli yer tutmağa başlamışdır. Qlobal turizm meyillərinin dəyişməsi, əhəlinin rifah səviyyəsinin yüksəlməsi və insanların istirahətə olan marağının artması daxili turizmə olan tələbatı əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. Ölkənin zəngin təbii ehtiyatları, müxtəlif iqlim zonaları, tarixi-mədəni irsi və qonaqpərvərliyi daxili turizmin genişlənməsi üçün əlverişli şərait yaradır. Dövlətin həyata keçirdiyi infrastruktur layihələri, yeni turizm obyektlərinin yaradılması, turizm bölgələrinin təbliği və regionların inkişafına yönəlmiş proqramlar daxili turizmin canlanmasında mühüm rol oynamışdır. Eyni zamanda, pandemiya dövründə xarici səfərlərin məhdudlaşması yerli vətəndaşların ölkədaxili səyahətlərə marağını daha da artırmış, bu da daxili turizm sektoruna əlavə stimül vermişdir.

Bununla belə, sahənin daha da inkişaf etdirilməsi üçün qarşıda duran bir sıra problemlər də mövcuddur. Bəzi regionlarda turizm infrastruktur kifayət qədər inkişaf etməmiş, xidmət səviyyəsi qeyri-bərabər, informasiya və reklam fəaliyyəti isə zəifdir. Bu səbəbdən daxili turizmin davamlı inkişafı üçün kompleks yanaşma tələb olunur. Rəqəmsallaşma, innovativ turizm həlləri, yerli icmaların prosesə cəlb olunması və kadr potensialının gücləndirilməsi bu sahənin inkişafında vacib amillər kimi çıxış edir [2]. Bundan əlavə, turizm xidmətlərinin keyfiyyətinin artırılması, yerli məhsul və xidmətlərin turizm sektoru ilə integrasiyası, regionların özünəməxsus brendlərinin formalaşdırılması daxili turizmin rəqabət qabiliyyətini artıran amillərdəndir. Müxtəlif bölgələrdə keçirilən festivallar, folklor və mədəniyyət tədbirləri həm yerli, həm də regional turizm axınlarını stimullaşdırmaqla iqtisadi və mədəni canlanmaya səbəb olur. Daxili turizmin inkişafında təhsil və ixtisaslı kadr hazırlığı da mühüm rol oynayır. Turizm və otelçilik sahəsində müasir biliklərə malik peşəkarların hazırlanması xidmət

mədəniyyətini yüksəldərək turist məmnunluğunu təmin edir. Bundan başqa, gənclərin turizm sektoruna cəlb olunması həm məşğulluğun artırılmasına, həm də innovativ yanaşmaların tətbiqinə imkan verir.

Əhalinin turizm imkanları barədə maarifləndirilməsi, rəqəmsal platformaların istifadəsi ilə məlumatlara asan çıxışın təmin edilməsi və onlayn rezervasiya sistemlərinin genişləndirilməsi daxili turizm axınlarını artırmağa kömək edə bilər. Bu həm də yerli sahibkarlığın inkişafına, mikro və kiçik müəssisələrin fəaliyyətinə müsbət təsir göstərir.

Azərbaycanın müxtəlif coğrafi regionlarının fərqli təbii və mədəni resurslara sahib olması daxili turizmin çoxşaxəli inkişafına imkan yaradır. Dağlıq bölgələrdə qış turizmi və dağ yürüşləri, aran zonalarda isə kənd həyatı ilə tanışlıq və aqroturizm istiqamətində layihələrin təşviqi yeni turizm məhsullarının formalaşmasına şərait yaradır [7]. Həmçinin spa və sağlamlıq turizmi kimi sahələr də daxili turistlər üçün cəlbedici istiqamətlər kimi ortaya çıxmaqdadır.

Əlavə olaraq, turizm fəaliyyətinin mövsümi xarakterini aradan qaldırmaq məqsədilə ilboyu aktiv olan turizm formalarının inkişaf etdirilməsi vacibdir. Məsələn, müalicəvi sular, sanatoriyalar, ekoloji cığırılar və tədris-tanıtım səfərləri kimi alternativlər həm xidmət təklifini genişləndirir, həm də regionlarda davamlı turist axını təmin edir. Bu isə yerlərdə məşğulluğun mövsümi deyil, daimi xarakter almasına kömək edir. Turizm sektorunda innovasiyaların tətbiqi, məsələn, virtual bələdçilik, mobil tətbiqlər və interaktiv xəritələr vasitəsilə turistlərə fərdi və rahat planlaşdırma imkanı yaradılması da daxili bazarın güclənməsinə şərait yaradır [9]. Eyni zamanda, sosial media platformalarının effektiv istifadəsi ilə yerli turizm resurslarının tanıtılması daha geniş auditoriyaya çıxarılır.

Qeyd edilməlidir ki, dayanıqlı turizm prinsipinə əsaslanan inkişaf strategiyaları həm ətraf mühitin qorunmasına, həm də yerli icmaların rifahına xidmət edir. Bu yanaşma ilə həm təbiətə, həm də mədəni irsə zərər vurmadan turizm fəaliyyəti genişləndirilə bilər.

Azərbaycanda Daxili Turizmin İnkişafı üzrə Təhlil

Sahə	Mövcud Vəziyyət	Problemlər	İnkişaf Perspektivləri
İnfrastruktur	Əsas turizm bölgələrində yollar, hotellər mövcuddur	Bəzi regionlarda infrastruktur zəifdir	Regionlarda nəqliyyat və xidmət infrastrukturunun genişləndirilməsi

Xidmət Səviyyəsi	Böyük şəhərlərdə qəbulolunan səviyyədədir	Kadr çatışmazlığı, qeyri-bərabər xidmət keyfiyyəti	Peşəkar turizm mütəxəssislərinin hazırlanması, xidmət standartlarının tətbiqi
Təbii və Mədəni Resurslar	Geniş coğrafi və mədəni müxtəliflik mövcuddur	Bəzi potensial ərazilər yetərinə tanındırmır	Regionların unikal turizm brendləri ilə təbliği, yeni marşrutların yaradılması
Rəqəmsal Texnologiyalar	Bəzi rezervasiya sistemləri və saytlar fəaliyyət göstərir	Onlayn platformaların zəifliyi, məlumat azlığı	Mobil tətbiqlər, virtual bələdçi sistemləri və interaktiv xəritələrin hazırlanması
İqtisadi və Sosial Təsir	Yerli əhali üçün müəyyən gəlir mənbəyi yaradılır	Mövsümi fəaliyyət, bərabər bölgü yoxdur	Daxili turizmin davamlı formalarının (ekoturizm, aqroturizm və s.) təşviqi
Dövlət Siyasəti və Dəstək	Strategiyalar hazırlanıb, infrastruktur layihələri həyata keçirilir	Bəzi bölgələrdə təşviq mexanizmləri zəif işləyir	Yerli sahibkarlara dəstəyin artırılması, ictimai-turizm əməkdaşlığının gücləndirilməsi

Cədvəldə Azərbaycanda daxili turizm fəaliyyətinin əsas komponentləri üzrə mövcud vəziyyət, qarşılaşılan problemlər və gələcək inkişaf perspektivləri əks olunmuşdur. Cədvəl göstərir ki, ölkənin turizm potensialı kifayət qədər genişdir və bu sahədə müəyyən müsbət addımlar atılsa da, hələ də sistemli yanaşmaya ehtiyac vardır. İnfrastruktur sahəsində müəyyən irəliləyişlər əldə olunub, lakin bəzi regionlarda yolların və turizm obyektlərinin çatışmazlığı inkişafı ləngidir. Xidmət sahəsində əsas problemlərdən biri ixtisaslı kadrların azlığı və xidmət keyfiyyətinin qeyri-bərabər paylanmasıdır. Bu isə turistlərin razılıq səviyyəsinə və təkrar səfər ehtimalına birbaşa təsir göstərir. Təbii və mədəni resurslar baxımından Azərbaycan zəngin ölkədir. Lakin bu resursların hamısı yetərinə tanındımadığından, bəzi turizm istiqamətləri potensialını tam reallaşdırma bilmir. Rəqəmsal texnologiyaların turizmdə tətbiqi hələ ilkin mərhələdədir. Onlayn rezervasiya sistemlərinin və turizm informasiya platformalarının inkişafı daxili turizmin sürətlənməsinə kömək edə bilər.

Turizmin iqtisadi və sosial təsiri də nəzərəcarpacaqdır. Lakin mövsümi xarakter daşması və regionlar üzrə qeyri-bərabər inkişaf bu təsirin davamlı olmasına mane olur. Bu sahədə dayanıqlı turizm formalarının təşviqi və yerli icmaların prosesə daha aktiv şəkildə cəlb olunması vacibdir.

Dövlət siyasəti və dəstək mexanizmləri artıq formalaşmaqda olsa da, bəzi bölgələrdə bu tədbirlərin effektivliyi zəif qalır. Gələcəkdə dövlət və özəl sektor əməkdaşlığının gücləndirilməsi, yerli təşəbbüslərin stimullaşdırılması və informasiya təminatının artırılması daxili turizmin davamlı inkişafına ciddi töhfə verə bilər.

Təhlil

Azərbaycanda daxili turizmin inkişafı milli iqtisadiyyatın diversifikasiyası və regionların balanslı inkişafı baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır. Son illər bu sahədə atılan addımlar — infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi, yeni turizm marşrutlarının yaradılması, tarixi-mədəni irsin tanıtılması və turizm xidmətlərinin genişləndirilməsi daxili turizm bazarının canlanmasına səbəb olmuşdur. Dövlət proqramlarında və milli inkişaf strategiyalarında daxili turizmin prioritet sahə kimi qeyd olunması bu istiqamətdə məqsədyönlü fəaliyyətin aparıldığını göstərir [5].

Bununla belə, mövcud vəziyyət göstərir ki, daxili turizm hələ də tam potensialına çatmamışdır. Regionlarda xidmət səviyyəsinin qeyri-bərabər olması, bəzi turizm obyektlərinə nəqliyyat infrastrukturunun zəifliyi, yerli əhalinin turizm sahəsində bilik və bacarıqlarının məhdudluğu kimi amillər bu sahənin davamlı inkişafına mane olur. Eyni zamanda əhalinin turizm imkanları barədə məlumatlılığının azlığı, rəqəmsal platformaların zəif işləməsi və mövsümi asılılıq sektorun struktur problemlərindən biri kimi qalmaqdadır.

Pozitiv tərəflərdən biri isə ölkənin zəngin təbii resurslara və unikal mədəni irsə malik olmasıdır. Bu faktor Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində fərqli tematik turizm növlərinin — ekoturizm, aqroturizm, sağlamlıq və spa turizmi, mədəni-tarixi turizm, qış turizmi və s. — inkişafı üçün əlverişli zəmin yaradır. Xüsusilə pandemiya dövründə daxili turizmin aktuallaşması və əhalinin yerli istirahətə marağının artması sektora olan diqqəti daha da gücləndirmişdir [13].

Perspektiv baxımından, daxili turizmin davamlı və rəqabətqabiliyyətli şəkildə inkişafı üçün kompleks yanaşma tələb olunur. Turizm marşrutlarının şaxələndirilməsi, regionların spesifik turizm məhsullarının hazırlanması, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi, ictimai maarifləndirmə və turizm sahəsində ixtisaslı kadr hazırlığı əsas strateji istiqamətlərdir. Bu yanaşma həm yerli əhalinin rifahına, həm də ölkə iqtisadiyyatının qeyri-neft sektorunun

inkişafına töhfə verəcəkdir. Digər vacib məqamlardan biri daxili turizmin inkişafında yerli icmaların roludur. Yerli əhalinin turizm fəaliyyətinə cəlb edilməsi həm sosial inklüzivliyi təmin edir, həm də iqtisadi faydanın region daxilində paylaşılmasına şərait yaradır. Bu, turizmin yalnız böyük şəhərlər və mərkəzləşdirilmiş zonalarda deyil, ucqar kənd və qəsəbələrdə də inkişafını təşviq edir. Belə yanaşma kənd turizmi və aqroturizm sahələrinin genişlənməsinə imkan verir ki, bu da kənd yerlərində məşğulluğun artırılmasına və miqrasiyanın azaldılmasına müsbət təsir göstərir.

Daxili turizmin rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün eyni zamanda beynəlxalq təcrübələrin öyrənilməsi və tətbiqi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Qonşu ölkələrin daxili turizm strategiyalarının təhlili, regional əməkdaşlıqlar və sərhədyanı turizm təşəbbüsləri Azərbaycan üçün faydalı modellər təqdim edə bilər. Bununla yanaşı, turizm sahəsində qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi və vergi stimullarının artırılması da sektorun inkişafına töhfə verəcək mexanizmlərdəndir.

Xüsusilə rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi, müasir informasiya və kommunikasiya vasitələrinin istifadəsi daxili turizmin daha çevik və müasir formada təşkili üçün vacibdir. Rəqəmsal bələdçilər, mobil tətbiqlər, onlayn rezervasiya və tanıtım platformaları turistlərə rahatlıq yaratmaqla yanaşı, xidmətlərin şəffaflığını və əlçatanlığını da artırır. Bu isə turist məmuniyyətinin yüksəlməsinə və təkrar səfərlərin artmasına səbəb olur.

Sonda qeyd etmək lazımdır ki, daxili turizm yalnız iqtisadi göstəricilərlə deyil, həm də mədəni irsin qorunması, ətraf mühitin mühafizəsi və ictimai şüurun formalaşması baxımından mühüm bir vasitədir. Sektorun davamlı və balanslı inkişafı üçün strateji planlaşdırma, dövlət-özəl tərəfdaşlığı və ictimai iştirakçılıq əsas meyarlar kimi çıxış etməlidir [15]. Bu yanaşma ölkənin turizm brendinin möhkəmlənməsinə, regionlararası bərabərliyə və milli kimliyin daha da güclənməsinə töhfə verəcəkdir.

Nəticə

Yuxarıda aparılan təhlillər göstərir ki, Azərbaycanda daxili turizm böyük potensiala malik olan, lakin hələ tam şəkildə inkişaf etməmiş sahələrdən biridir. Ölkənin zəngin təbii, mədəni və tarixi resursları daxili turizmin genişləndirilməsi üçün əlverişli zəmin yaradır. Son illərdə dövlət səviyyəsində həyata keçirilən islahatlar, infrastrukturun təkmilləşdirilməsi, regionların inkişafına yönəlik proqramlar və turizmin prioritet sahə kimi tanınması bu istiqamətdə mühüm addımların atıldığını təsdiq edir.

Lakin mövcud problemlər – xidmət keyfiyyətində qeyri-bərabərlik, turizm obyektlərinin bərabər paylanmaması, kadr çatışmazlığı, informasiya sistemlərinin yetərsizliyi və

rəqəmsallaşmanın zəifliyi – bu potensialın tam reallaşmasına mane olur. Bu səbəbdən daxili turizmin davamlı inkişafı üçün daha kompleks və strateji yanaşmalara ehtiyac vardır.

İnkişafın əsas istiqamətləri kimi aşağıdakılar önə çıxır: regionlarda spesifik turizm məhsullarının hazırlanması, turizm sahəsində ixtisaslı kadrların hazırlanması və davamlı təlimlərin təşkili, yerli icmaların aktiv şəkildə turizm fəaliyyətlərinə cəlb olunması, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və informasiya təminatının genişləndirilməsi. Bununla yanaşı, ekoturizm, aqroturizm, sağlamlıq və mövsümdən asılı olmayan alternativ turizm növlərinin təşviqi ilə daxili turizm daha stabil və gəlirli sahəyə çevrilə bilər.

Daxili turizmin inkişafı təkcə iqtisadi deyil, həm də sosial və mədəni baxımdan ölkəyə ciddi faydalar verir. Regionlar arasında sosial-iqtisadi bərabərliyin təmin olunması, milli mədəniyyətin qorunaraq təbliğ edilməsi, əhalinin məşğulluq imkanlarının artırılması və yerli sahibkarlığın stimullaşdırılması daxili turizmin çoxşaxəli təsirini göstərir. Nəticə etibarilə, daxili turizmin inkişafı ölkənin ümumi iqtisadi sabitliyinə və dayanıqlı inkişafına xidmət edən mühüm vasitədir. Bu sahənin genişləndirilməsi üçün dövlət siyasəti, özəl təşəbbüslər və ictimai iştirakçılıq arasında səmərəli əməkdaşlıq qurulmalı, planlı və məqsədyönlü addımlar atılmalıdır. Yalnız bu halda Azərbaycan daxili turizm sahəsində həm region daxilində, həm də beynəlxalq miqyasda rəqabətqabiliyyətli model formalaşdırma bilər.

Eyni zamanda, daxili turizmin inkişafı əhalidə milli dəyərlərə marağın artmasına və mədəni özünüdərk prosesinin güclənməsinə şərait yaradır. Yerli turistlərin ölkənin müxtəlif bölgələrinə səfərləri həm regional mədəniyyətlərin öyrənilməsinə, həm də mədəni müxtəlifliyin qorunub saxlanmasına xidmət edir. Bu, xüsusilə gənc nəslin milli-mənəvi dəyərlərlə tanış olması baxımından əhəmiyyətlidir.

Daxili turizmin genişləndirilməsi turizm sənayesinə bağlı digər sektorların da – nəqliyyat, qida sənayesi, sənətkarlıq, kənd təsərrüfatı və xidmət sahələrinin – inkişafına təkan verir. Bu isə bütövlükdə regionlarda iqtisadi dinamizmin artmasına və yerli icmaların iqtisadi cəhətdən fəallaşmasına səbəb olur. Yerli istehsal məhsullarının turistlərə təqdim olunması, regional festivalların təşkili və mədəniyyət obyektlərinin yenidən canlandırılması daxili turizmin çoxistiqamətli təsir imkanlarını nümayiş etdirir.

Bütün bu imkanlar fonunda qeyd etmək lazımdır ki, uzunmüddətli uğur yalnız davamlı inkişaf konsepsiyası çərçivəsində mümkün olacaq. Ətraf mühitin qorunması, tarixi abidələrin mühafizəsi, ictimai şəüurun artırılması və turizm fəaliyyətinin etik normalara uyğun təşkili daxili turizmin ekoloji və mədəni davamlılığını təmin edən əsas şərtlərdir.

Sonda vurğulamaq lazımdır ki, daxili turizm sahəsində əldə olunacaq uğurlar təkcə turizm sektoru ilə məhdudlaşmayacaq, ümumilikdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişaf modelinə yeni nəfəs verəcək, vətəndaşların həyat keyfiyyətinə və ölkənin beynəlxalq imicinə müsbət təsir göstərəcəkdir. Bu isə daxili turizmi strateji prioritetlərdən birinə çevirmək üçün kifayət qədər əsas verir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (2025). *Turizm*. <https://www.stat.gov.az/source/tourism/>
2. Azərbaycan Turizm Bürosu. (2023). *Azərbaycan Respublikasının turizm strategiyası*. <https://www.tourismboard.az/storage/2023/04/14/gqOjhi3H9LWYpN9Yn4IBE9xIJklDNoTRc8oLSeYT.pdf>
3. Süleymanov, E. N. (2015). *Azərbaycanda turizmin inkişafının sosial-iqtisadi rolu* [Magistr dissertasiyası, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti]. UNEC Repository. https://unec.edu.az/application/uploads/2016/03/Suleymanov_Elvin.pdf
4. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyi. (2023). *İllik turizm statistikas*. https://www.tourism.gov.az/uploads/documents/2023_statistika/annual_tourism_statistics_2023_final.pdf
5. Əliyev, R. (2024). Azərbaycanda daxili turizmin inkişaf perspektivləri. *Azərbaycan Elm Mərkəzi*, 18(5), 84–93. https://aem.az/uploads/files/2024-05/1716647965_e_18_5-elmi-baxis-76-85.pdf
6. Dövlət Turizm Agentliyi. (2024). Azərbaycan Dünya İqtisadi Forumunun Səyahət və Turizmin İnkişafı İndeksi üzrə göstəricilərində irəliləyib. <https://tourism.gov.az/news/azerbaycan-dunya-iqtisadi-forumununun-seyahet-ve-turizmin-inkishafi-indeksi-uzre-gostericilerinde-irelileyib>
7. Dövlət Turizm Agentliyi. (2022). Postpandemiya dövründə Azərbaycan turizminin əsas hədəfləri müəyyən edilib. <https://tourism.gov.az/news/postpandemiya-dovrunde-azerbaycan-turizminin-esas-hedefleri-mueyyen-edilib>
8. Sultanova, H. B. (2013). *Azərbaycan Respublikasında turizm və onun inkişafı*. Azərbaycan Texniki Universiteti.
9. Məmmədov, E. E. (2017). *Azərbaycanın beynəlxalq turizm bazarına integrasiyası və onun inkişaf istiqamətləri* [Magistr dissertasiyası, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti]. UNEC Repository. <https://unec.edu.az/application/uploads/2018/11/M-mm-dov-Elvin.pdf>

10. Dövlət Statistika Komitəsi. (2023). Turizmin mövcud vəziyyəti haqqında. <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=5494&lang=az>
11. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. (2022). Turizm haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. <https://president.az/az/articles/view/55465>
12. Dövlət Turizm Agentliyi. (2023). *Azərbaycanda sağlamlıq turizmi – cari vəziyyət və inkişaf perspektivləri*. https://tourism.gov.az/uploads/documents/sağlamlıq_turizmi_haqqında__hesabat_dta.pdf
13. Bayramov, T. (2024). Turizmin inkişafında dövlətin rolu, idarəetmə modelləri və strategiyaları. *Geostratejiya*, 5(83), 73–83. <https://www.geostratejiya.az/documents/2024/11/Meqal-1732126078.pdf>
14. Rəhimov, S. H. (2004). *Ekskursiya işinin təşkili*. Bakı: Azərbaycan Turizm İnstitutu.
15. Dövlət Turizm Agentliyi. (2023). *Azərbaycan Respublikasında turizmin davamlı inkişafının əsas istiqamətləri*. [https://www.anl.az/down/meqale/elmi_eser_bqu/2020/04/809366\(meqale\).pdf](https://www.anl.az/down/meqale/elmi_eser_bqu/2020/04/809366(meqale).pdf)

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC TOURISM IN AZERBAIJAN

A.N. Zeynally

Azerbaijan University, Jeyhun Hajibeyli, 71, Baku, Azerbaijan

Abstract. Domestic tourism in Azerbaijan is important for the economy, regions and prosperity. Government attention, infrastructure and the post-pandemic era are developing this sector. However, there are problems with infrastructure, information and service quality. Public-private partnerships with digitalization, regional brands and involvement of local communities can ensure sustainable development.

Keywords: Domestic tourism, tourism development, tourism infrastructure, tourism strategy, regional development